

تورک - موغول دیل ایلیشکیسی اساسیندا
ساری اوغور - شیرا یوغور دیل ایلیشکیسی (۲)^۱

• موسی رحیمی^۲

ÖZET: Mousa RAHIMI (Musa Rahimi), “Türk- Moğol Dil İlişkisi Esasında Sarı Uygur- Şıra Yugur Dil İlişkisi”, *Varlıq: Üç Aylık Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi*, İkinci Dönem, Sayı: 3 (Kış 2015/1394), ss. 21-32

Türklerin ve Moğolların eskiden beri birbirleriyle sıkı ilişkileri oldukları bilinmektedir. Bu ilişki sonucunda iki dilin de birbirinden derin etkilenmeleri olmuşur. Bu etkilenmeler yalnız söz varlığında kalmamış, morfolojik ve sentaktik düzeyde de gerçekleşmiştir. Türkler hareketli bir millet oldukları için tarih boyunca Moğol, Tunguz, Fin, İslav, Hind-Avrupa, Arap ve Farslarla temasta olup onların dillerini etkilediği gibi dillerinden de etkilenmiştir. Bu etkileşimin derin izlerini yalnız art zamanlı (diyakronik) ve karşılaştırmalı dil biliminde değil, ayrıca onların inanç, sosyal hayat, düşünce biçimi ve yaşam tarzında da aramak gerekir.

Dil sınıflandırmasında aynı gruba ait olan Sarı Uygur Türkçesi ve Şıra Yugur Moğolcasının eklemeli (agglutinative) bir dil olmaları, yapım ve çekim benzerlikleri, zamirlerde ve söz varlığındaki ortaklıklar gibi hususlara araştırmacılar değinmiştir. Genetik akrabalıktan çok, dil teması sonucu ortaya çıkan benzerlikler ve değişimin üzerinde durmaya çalışılan bu yazıda, bütün dillerin tarihinde bir karışmanın olabileceği gibi bu iki Altay dilinde de dil değişiminin birçok düzeylerinde gerçekleştiğinin tesbitine çalışılmıştır.

Bir dilin tarihini o dili konuşanların tarihinden ayırabilmediğimiz için biz bu çalışmada Türk ve Moğolların hem tarihini hem de dil teması sonucu oluşan ortaklıklara hem rekonstraksiyon (reconstruction) olarak varsayılan Ana Altayca'yı (Proto-Altayca) göz önünde tutacağız.

Açar Sözcükler: Altay Dil Varsayımı (Ferziyesi), Kültürel Dil Bilimi, Sarı Uyuhur Türkçesi, Şıra Yugur Moğolcası.

^۱ مقاله‌نین ایلك بۆلومو درگی‌نین "ایکینجی دۆنم، سایى: ۲ (گوز ۱۳۹۴) ساییسیندا یایینلانمیشدیر. وارلیق
^۲ آنکارا بیلیم‌یوردو چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بۆلومو، دوکتورانت (rahimi.musa@gmail.com)

چکیده: موسی رحیمی، "تماس زبانی ساری اویغور و شیرا اویغور بر اساس مناسبات زبانی ترکی- مغولی"، *وارلیق: فصلنامه زبان، ادبیات و فرهنگ ترکی*، دوره دوم، شماره ۳ (زمستان ۲۰۱۵/۱۳۹۴)، صص. ۲۱-۳۲

ترک‌ها و مغول‌ها از زمان‌های خیلی دور با هم ارتباط و مرادده نزدیکی داشته‌اند. در نتیجه این ارتباطات و مراددهات نیز هر دو زبان ترکی و مغولی تاثیرات زیادی از یکدیگر پذیرفته‌اند. این تاثیرات تنها در واژگان نمانده بلکه از لحاظ ساختاری و نحوی نیز تاثیرات زیادی بر یکدیگر گذاشته‌اند. ترکان به خاطر متحرک بودنشان در طول تاریخ با مغولان، مانچو-تونقوزها، فین‌ها، اسلاوها، هند و اروپایی‌ها، عرب‌ها و فارس‌ها در ارتباط بوده و همانطوری که بر زبان‌های آنها تاثیر گذاشته‌اند، از زبان‌های آن‌ها نیز تاثیر پذیرفته‌اند. اثرات عمیق و متقابل این ارتباطات را نه تنها از لحاظ زبان‌شناسی تطبیقی و در زمانی (دیاکرونیک) بلکه از لحاظ اعتقادی، زندگی اجتماعی، طرز تفکر و زندگی نیز باید تحقیق و جستجو کرد. ترکی ساری اویغور و مغولی شیرا یوغور در طبقه‌بندی زبان‌ها به یک خانواده زبانی متعلق بوده و تاکنون محققان زیادی به تشابهات مورفولوژیکی و مشترکات واژگانی دو زبان پرداخته‌اند. در این مقاله به جای ارتباط ژنتیکی به تشابهاتی که در نتیجه تماس / ارتباط زبانی بوجود آمده پرداخته شده است. علاوه بر این، همانطوری که تاریخ یک زبان را از تاریخ متکلمین آن زبان نمی‌توان جدا کرد، در این نوشته هم به تاریخ ترکان و مغولان هم به مشترکاتی که در نتیجه ارتباط زبانی بوجود آمده نیم‌نگاهی انداخته شده و هم فرضیه پروتو-آلتاییک در نظر گرفته شده است.

کلیدواژه‌ها: فرضیه‌ی زبان آلتاییکی، زبان‌شناسی فرهنگی، ترکی ساری اویغور، مغولی شیرا یوغور

ABSTRACT: Mousa RAHIMI (Musa Rahimi), "The relationship of Sarı Uighur-Shira Yughur language in the context of the Turkish-Mongolian Language", *Varlıq: Quarterly Journal of Turkish Language, Literature and Culture*, Second period, Issue 3 Winter 2015/1394, pp. 21-32

Turks and Mongols are known to have close contacts for long years. As a consequence of this relationship, both of these two languages have deeply influenced each other. These impacts have not only occurred at the level of lexical system but also at morphological and syntactic levels. Since Turks have been a highly mobile nation throughout the history, they have been in contact with Mongolian, Tungus, Finnish, Slavic, Indo-European, Arab and Persian people and they have affected their languages as well as being affected by their languages. To study and determine the deep traces of these effects, not only is there a need to diachronic and linguistic comparison but there should be an investigation on their faith, social life, thinking manners and ways of life.

Since Yellow Uighur Turkic and ShiraYugur Mongolian languages belong to the same group and they are both agglutinative languages, the researchers have pointed out some similarities between pronouns, structures, conjugations, and words. Rather than genetic kinship, this paper has tried to examine the the similarities coming from language contacts.

Because it is not possible to separate a language's history from the speakers of that language, we have considered the history, contact-induced similarities and the reconstructed forms of Proto-Altaiic.

Key words: Altaic languages, cultural linguistics, Sarı Uighur Turkish, Shira Yughur Mongolian.

۴. سارى اويغورلار و شيرا يوغورلار

۱.۴. سارى اويغورلار

گونوموز چين خلق جومهوريتىندەكى ۵۵ ازىنلىقدان (اقليت) بىرى اولان سارى اويغورلار، اۆزلىرىنى "يوغور/يوغىر" اولارق آدلاندىرىلار. يوغور/يوغىرلار اۆتوكن (Ötüken) اويغور خاقانلىغىنىن قوروجولارى اويغورلارنى بوگونكو تمثىلچىلىرىدىلر. حتى سارى اويغورلارنى بىر قىسمى خاقانلىغىن قوروجو سولالەسى اولان ياغلاكارلارا اوزانماقداير. ۲۰۰۰ ايلي گنل نفوس سايمىنا گۆره "موغولجا/نگار سۆز؛ توركجه/يوغور سۆز" و دىللىرىنى تاماماً اونودارق چىنجه دانىشان اويغورلارنى توپلام نفوسو ۱۳،۷۱۹ حدودونداير. توركجه دانىشانلارنى نفوسونون ۴،۰۰۰ حدودوندا اولدوغو سانىلماقداير. ۱۹۹۰ ايلينده گنجىرىلن چين گنل نفوس سايمىنا گۆره چينده اولان سارى اويغورلارنى نفوسو ۱۲،۲۸۹ حدودوندا ايدى. ۱۹۸۲ ايلينده گنجىرىلن اوچونجو گنل نفوس سايمىنا گۆره ايسه سارى اويغورلارنى نفوسو ۱۰،۵۶۹ حدودوندا ايدى (گوو ۴: ۲۰۰۹).

سارى اويغور آدى اوزرىنده، چىنجه قايناقلاردا فرقى دۇنمده فرقى آدلار گۇرونمكدهير. سونگ سولالەسى دۇنمىنده "سارى باش اويغور"، يوان سولالەسى دۇنمىنده "سالى وئى وو"، "سالى هو هى اثر"، مىنگ سولالەسى دۇنمىنده "سالى وئى وو اثر"، چىنگ سولالەسى دۇنمىنده "شىلا وئىغوئر"، "هوانگ فان"، "شىلا گوئر هووانگفان"، "شىلا گوئر هئىفان"، "هوانگهوانگ فان"، "هئى هوانگ فان" شكلىنده اوخشار آدلارلا آدلاندىرىلمىشدير (گوو ۶: ۲۰۰۹). بوندان باشقا سارى اويغورلارلا اسلام قايناقلارنىدا (تارىخ رشىدى، ۱۵۴۷)، و پاپانىن ائلچىسى (۱۲۴۶) پ. ۱-جى كارپىنىرىن موغولىستان تارىخىنده راستلايرىق (اۆلمز، ۳۱: ۱۹۹۶).

۱۲۲۶-دا قانسو اويغورلارى چنگىزلىلرلىن حاكىمىتى آلتىنا گىردى. قانسو اويغورلارىنىن بوندان سونرا باغمىسىز بىر دۆلتلىرى اولمادى. بودىست اولارق حياتلارنى داوام ائتدىردىلر. اونلاردان چوخ كىچىك بىر قروب سارى اويغورلار آدى ايله چىن-ين قانسو ايالتىنده بوگون ده ياشاماقداير (ارجىلاسون ۲۰۰۷: ۲۲۳). بوگون چىن-ين قانسو بۆلگهسىنده ياشايان سارى اويغورلار يايقىن بىر گۇروشه گۆره اسكى اويغورلارنى، بوگونكو اويغورلارنى اوزاق دوشموش بىر لهجهسى و بىر باشقا گۇروشه گۆره ده اسكى قىرغىزلارنى نوهلرئىدىر (يوهانسون، ۲۳: ۲۰۰۱). توركجه، موغولجا و چىنجه دانىشانلار آراسىندا چىنجه بىر لىنگوا فرانكا (lingua franca) كىمى ايشلهدىلر (هان ۳۹۷: ۱۹۹۸).

سونگ تارىخىنده اويغورلار، باتى اويغورلارى و قانسو (هئشى) اويغورلارى دئيه آيرىلمازلار و هامىسى هوى قو اولارق آدلاندىرىلر. باتى اويغورلارنى بعضى قايناقلاردا شاو-جاو اويغورلارى دا دئىلىلر. ۹-جو يوز ايلده شاو-جاودا گوجلۇ بىر اويغور قروبو اولوشور؛ بىر سوره سونرا گن-جووداكى اويغورلار دا بونلارلا قاتىلىر و اويغورلار بورادا چوخ گوجلنىر. بو دۇنمده باتى اويغورلارى ايله قانسو اويغورلارى (هئشى) آراسىندا سىخى بىر ايلشكى واردىر. اما ميلادى ۱۰۷۰ ايلينده چىن عسكرلرى شاو-جاو بۆلگهسىنى اشغال ائدرلر، بوگون بورا كومول ايله قانسونون آراسىدىر. سونوج اولارق شاو-جاوداكى اويغورلار دا

اكىنجى ليگه گنچرلر. بو اولايلارىن سونوجوندا سارى اويغورلارنىن آتالارى اولان ھىشى اويغورلارى بو بۇلگەدە يالنىز قاليرلار. بئش سولالە زامانىدا قانسوداكى اويغورلار بو بۇلگەدە اولوشان اوتوريتە ضعفيندن فايدالاناراق چوخ گوجلنديلر. بو دۇنمەدە دە مانيھئىزم اويغورلار آراسىندا بوتون جانلىيىغى ايله ياشانيردى. اويغورلار بو دۇنمەدە جوغرافى قونوملارى گرىي چين بىن باتى اۆلكەلىرى ايله اولان تيجارتىنى دنە تيم (كونترول) آلتىندا توتوردولار (آق تپە ۷: ۱۹۹۸). مجار تارىخچىسى ك. سئگلئدى، چين دە قىتان دۆلتى نىن قورولوشويلا دوغودان باتىيا بىر كۆچ حرکتى نىن باشلايدىغىنى؛ قون و اويغور بويلارى نىن بونون سونوجو اولاراق قىپچاقلار قاتىلدىغىنى دوشونور. بونا گۆرە ۱۰-جو يوز ايل باشلايرىندا "ايدىل-سئىحون-ايرتېش آراسىندا اوغوزلار، ايشىم چئورەسىندە قىپچاقلار؛ بورادان آلتايلار دوغرو كىمكلر؛ ايسىق گۆل اطرافىندا قارتوقلار، داھا دوغودا نان-شان بۇلگەسىندە سارى اويغورلار (مروزی دەكى شارىيا) يئر آليردى. ھوانگ-ھو دىرسكى دولايلايرىندا نستورى اۇنگوتلر واردى. بو سىرالاردا قونلار دا بو ياخىنلاردا بىر يىردە ياشاماقدايدىلار. ۹۳۰-لاردا قىتانلار قونلارى يىرلىرىندىن اويناتدىلار؛ اونلار دا "سارى اويغورلاردان بىر كوتلەنى دە سوروكلە بەرک جونقاريا قايسىنىدان توركمىن (قارلوق) بۇلگەسىنە، اورادان دا قوزئىدە قىپچاقلار ساحەسىنە گلدىلر" (ارجىلاسون ۲۴۳: ۲۰۰۴).

بودا دىننە منسوب اولان سارى اويغور توركلرى يازى دىللىرىنى ايتىرمىش و يوخ اولما تھلوكەسى ايله اوز-اوزە دىرلر. سارى اويغور توركجەسى ايله ايلگىلى ايلك چالېشما گ. ن. پوتانىنە عايدىر. ۱۸۸۶-۱۸۸۴ ايللىرى آراسىندا تانقوت بۇلگەسىنە گزى دوزنلەن پوتانىن يوغورلار عايد كندلرى، يىرلشيم بىرىملىرىنە اوغرامىش و موغولجا دانىشان شىرا يوغورلار ايله توركجە دانىشان سارى (قارا) يوغورلار عايد بىلگىلر درلەمىشىدېر. پوتانىن بىر تىدىگىنە گۆرە قارا يوغورلار ياقلاق و ھورونگوت اولماق اوزرە ايكى قولا آيرىلرلار. گئنه بونلار دا اوز آرالارىندا داھا كىچىك عايلەلرە (=اوتوك) آيرىلرلار. سونراكى ايللردە (۱۹۰۸-۱۹۰۶)، س. گ. مانىرھايىم بو بۇلگە يە گلمىش، ھم سارى اويغورلاردان ھم دە شىرا يوغورلاردان متىن درلەمىشىدېر (اۆلمز، ۳۱: ۱۹۹۶).

۱۹۱۱-۱۹۰۹ ايللىرى آراسىندا روس بىلگىنلىرىندىن مالوف دا دوغو توركىستانا گندىر. مالوف، قانسودا سارى اويغورلار آراسىندا دولاشىركن ۱۹۱۰ ايلي ۳ ژوئندە شاجوو شېرىنە ياخىن وون-فى-گو كندى اطرافىنداكى بودا ماغارالارىندا گرچكلشن آيينە قاتلىر. بىر بودا ھىكلى نىن آلتىندا "ترتېبسىز، لزومسوز و فايداسىز" كاغىذ پارچالارى تاپار. بو ترتېبسىز پارچالار، اويغورجايا چئوريلمىش اثرلردىن بىرى اولان آلتون ياروقا عايدى. عىنى ايلين اوتكوب و دسامبر ايلارىندا مالوف، آلتون ياروق-ون باشقا پارچالارىنى دا تاپار و روسىيە گوتورر. بو نىسخە ۱۶۸۷ ايليندە استىناخ ائدىلمىش اولدوقچا گنج بىر نىسخەدېر. اثرين باشقا نىسخەلىرىندىن بعضى پارچالار، آلمانلىلارنىن تورفان سفرىندە تاپىلىپ برلىنە گوتورولور (ارجىلاسون ۲۶۵-۲۵۳: ۲۰۰۷).

ل. ليگىتى يە گۆرە موغوللار ياشايدىغان اويغور مدنيتى ايله تانيشمالارى، تورفان واحەسىندە دئيىل، باتى چين يىن قانسو ايالتىندە ياشايدىغان اويغورلار آراجيلىغى ايله اولموشدور. بۇيوك خان قوبىلاي زامانىدا، قوبىلاي يىن ايكي قارداشى دورتا و قودان بيگلر قانسودا ليانگ-كوو شەھرى ياخىنلارينا يئرلشديريلميشلەر، داھا سونرا دا بوديست اويغور راهيپلرى نين ائتكيسى ايله بودا دينىنى قبول ائتميشلەر و بو دينىن يايىلماسى اوچىو اللرىدىن گلن هر شئىي ائتميشلەر. چين دەھكى موغول خاندانى دوشونجە اويغورلار يىن پارلاق دۇرلرى دە سونا چاتمىش و قانسودا كى ماناستىرلارينا گىرى چكىلميشلەر (ليگىتى ۲۷۶: ۱۹۹۸). موغوللار يىن اويغور راهيپلرى واسطەسى ايله بودا دينىنى قبول ائتمەلرى و بو دينىن يايىلماسى اوچون چالشمالارينا قارشىلىق، اويغورلار دا بير يازى دىلى اولمايدىغان موغوللار اوچون اويغور اليفباسىنى تمل آلان بير اليفبا اولوشدورموشلار (آق تپە ۸: ۱۹۹۸). سارى اويغور توركجەسىندە بوگونە قدر بير دىالكىت (شيوە-آغيز) فرقى گۆرولمەمىشدير. چين دە دانىشيلان تورك دىالكىتلرى ايله ايلگىلى بير چالشمادا، دوغو توركىستان دا دانىشيلان اويغور توركجەسى استىنا اولماقلا بيرلىكده، ديگر تورك لهجەلرىنى (تاتار، اۇزبەك، سالار، سارى اويغور، تووا، ھىلونگژيانگ قيرغيز توركجەلرى) دانىشانلار يىن سايىسى نين آز اولماسينا گۆرە ھلە دىالكىت فرقلىرى نين اولوشمادىغى بىلينيىر. داغدا و اووادا ياشايدىغان سارى اويغورلار يىن دىللرى آراسىندا چوخ آز سس و سۆزلوك فرقلىرى واردير (آق تپە ۱۳: ۱۹۹۸).

۲.۴. شيرا يوغورلار

شيرا يوغور چين دە موغول، تورك، چين و بلکہ دە آمدو تبت دانىشانلار يىن قاپسايدىغان بير دىلدير. خامنيقان موغولجاسىندان سونرا چين دە ان آز دانىشيلان موغولجا شيرا يوغور موغولجاسى دير و ژوناست (۱۹۸۱) نفوسلار يىن توپلام ۹۰،۰۰۰ يوغور نفوسونون اوچدە بير يىن اولوشدور دوغونو تخمين ائدر. شيرا يوغور موغولجاسى قانسو ايالتى نين مركزىندە و چين يىن قوزئى-دوغوسوندا دانىشيلمىش ايدير. دانىشانلار يىن بير چوخو چين دە سونون يوغور اۇزرك (خودمختار) شەھرىندە، كانگلى بۆلگەسىندە، ھونگشىوودا و ھوانچنگ بۆلگەسى نين دونقتان و بئىتان كندلرىندە ياشامىش ايديرلار. ھم تورك دىل يىندە ھم دە موغول دىل يىندە وار اولان سارى اويغور دىل تورلرىنى آيىرد ائدە بىلمك اوچون موغول دىل يىنە باغلى اولانا دوغو يوغور، تورك دىل يىنە باغلى اولان توره باتى يوغور دئىلمىش ايدير. آرد زامانى (diacronic) باخىلدىغىندا يوغور سۆز اسكى اويغور تورك اتنومىنىدن گلير اولسا دا، يوغور باتى لىتراتوروندا گلەنكىل (سنتى) اولاراق سارى اويغور آدى آلتىندا بىلينيىمكده دير. گرچى شيرا يوغور لهجەسىنى دانىشانلار يىن تورك سويلو اولوب سونرادان موغوللاشمالارينا داير هر هانسى بير دليل يوخدور (نوگترن ۲۶۵: ۲۰۰۳).

شيرا يوغورو بلىرتن باشقا بير تترىم ننگار (ھم دە آنگگار، ايننگار) دير. بو دىل، مركزى موغولجا (اويغون مونقول داخىل، اويرات و ديگرلرى) و قارىشيق قانسو - قينغايى (مونگول، مانگوئر، بونان، و سانتا داخىل) دىللرى آراسىندا اورتا دوروما صاحب كىمى گۆرونور. شيرا يوغور بير نئچە فونولوژىك و مورفولوژىك اۆزلىكلرى قوردوغو حالده باشقا قارىشيق قانسو - قينغايى دىللرى اونلار يىن ايتيرميشلەر (نوگترن ۲۶۵:

۲۰۰۳. يازى دىللىرى اولمادىغى اوچون بوگون يالنىز عايله ايچى دانىشيلان، ياشلىلار يىلدىگى بىر دىل دوروموندا بىر. گنجلىر ايسه داها چوخ چىنجهنى بىلمكده دىرلر. تور كچه، موغولجا و چىنجه دانىشانلار آراسىندا چىنجه لىنگوا فرانكا (lingua franca) رولونو اوستلنمىشىدىر. بونونلا بىرلىكده، شىرا يوغورلار، سارب اوغورلار كىمى اگىتيم ، اؤيرتيم و ادارى دىل اولاراق دا چىنجهنى ايشلتمك مجبوريتىندە دىرلر. شىرا يوغورلار قانسو بۇلگه سىندە تور كچه دانىشانلار "قارا يوغور" دئىرلر. شىرا يوغورلار اتنىك اولاراق تور كچه دانىشان سارى اوغورلارلا باغلانتىلى اولمالارينا رغماً، موغولجا دانىشدىقلارى اوچون اولاردان آيرىلماق دايلا. موغولجا دانىشان شىرا يوغورلار عىنى زاماندا ماندارىن چىنجه سىنى دە دانىشىرلار.

شىرا يوغورلار اوچون اىلك ماتريال، ياخلاشيق ۲۰۰ سۇزجوك روس بىلگىنى گ. ن. پوتانىن طرفىندان (ا.و. ايوانووسكى طرفىندان اديت اولونموش) بىر عصر دن چوخ اۇنجه توپلانىب باسلىمىشىدىر (پوتانىن ۱۸۹۳). باشقا بىر سۇزجوك درلەمه س. گ. ا. مانترهايم (۱۹۱۱) و م. هئرمانس (۱۹۵۱) طرفىندان گرچكلشمىشىدىر. شىرا يوغورلارى اىلك گرچك گۇرن دىل بىلگىسى س. ي. مالوف دور؛ اونون ملزمه لرى ولادىسلاو كوتويچ (۱۹۵۰) طرفىندان اديت ائىلدى (نوگترن ۲۰۰۳: ۲۶۵).

شىرا يوغور اوزره بىلگى ۱۹۵۰-جى ايلده سىنو-سوويت يولجولوغويلا آرتماغا باشلادى. بو چالشمىن سونوجوندا هم باتى هم ده دوغو اوغور اوزرىنه اىلك بۇيوك يايىن، تانىشف و ب. خ. تودايوانىن (۱۹۶۶) اكله مەلى يازىلارى ايله گرچكلشدى. ب. خ. تودايوا (۱۹۶۷) سونالار باشقا شىرا يوغورون قىسا بىر اؤزتىنى يايىدى. چىن بىلگىنلىرى شىرا يوغور اوزرىنه چالشمالار سوردوردولر اما پولىتىك ندنلرله ۱۹۸۰ ايلينه قدر چالشمالارنى يايامادىلار. ژوناست (۱۹۸۱) شىرا يوغور موغولجاسى نىن قرامر و سۇزجوكلىرىنى يايىملادى و بولچولو (۱۹۸۴) ده چوخ آيرىنتىلى و اتىمىلوژىك بلىرتىلرى ايله حاضىرلادى. بولچولو و ژالسان شىرا يوغور موغولجاسى نىن متىن و گونجل جملەلرىنى بىر جىلد شكلىندە يايىملايدىلار (۱۹۸۸) و قارشىلاشدىرما قرامىنى دە ۱۹۹۰ ايلينده باسدىلار (نوگترن ۲۰۰۳: ۲۶۶).

۵. سارى اوغور تور كجهسى و شىرا يوغور موغولجاسى نىن مورفولوژىك اؤزلىكلىرى

چوخلوق	تكلىك	شىرا يوغور موغولجاسىندا منسوبىت كاتقورىسى
۱-جى شخص	مىنى	-مانى
۲-جى شخص	سىنى	-تانى
۳-جو شخص	-اينى / نى	

سارى اوغور تور كجهسى و شىرا يوغور موغولجاسى نىن مورفولوژىك اؤزلىكلىرىنى قارشىلاشدىرماق اوچون ايكى دىلین منسوبىت كاتقورىسى و حال اكلىرى (حال كاتقورىسى) 'تیین يالقال' و 'ئرىله جكدىر'.

۵.۱. سارى اوغور تور كجهسى و شىرا يوغور موغولجاسى نىن منسوبىت كاتقورىسى:

شىرا يوغور موغولجاسى اوچون اؤرنكلر:

ت. ۱-جى شخص: بئلىزىگ + مىنى 'بىله زىگم'

- ت. ۲-جى شخص: بلزىگ+سینی 'بیلەزیگین'
- ت. ۳-جو شخص: بلزىگ+ینی 'بیلەزیگی'
- چ. ۱-جى شخص: بلزىگ+مانی 'بیلەزیگیمیز'
- چ. ۲-جى شخص: بلزىگ+تانى 'بیلەزیگینیز'
- چ. ۳-جو شخص: بلزىگ+ینی 'بیلەزىكلرى'

سارى اويغور تور كچه سينده منسوبيت كاتقوريسى بوخدور.

۲.۵. سارى اويغور تور كچه سى و شيرا يوغور موغولجاسى نين حال اكلىرى (كاتقوريسى)

سارى اويغور تور كچه سى	شيرا يوغور موغولجاسى	حاللار
-نينگ/-دينگ	-ين-ى/-ن	ييه ليك حال
-نى/-دى/-ن	-ين-ى/-ن	تائير ليك حال
-گا/-غا/-نگا	-دى/-تى	يۇنلوك حال
-دا/-ده/-ندا/-نده	-دى/-تى	يئر ليك حال
-دان/-ندان	-سا/-سه	چيخيشليق حال

شيرا يوغور موغولجاسى اوچون اۇرنكلر: (نوگترن ۲۷۱-۲۷۰: ۲۰۰۳)

ييه ليك و تائير ليك حال: دره+ين < درى+ين 'ياستيق+ينين/نين، ياستيق+ينى؛ بودو+ين < بودى+يم 'گييك+ينين، گييك+ينى' ؛ مولاى+يى 'اوشاقلار+ينين، اوشاقلار+ى' وب.
 يۇنلوك حال: تولوغى+دى 'باش/ين/+' ؛ خان+تى 'خان+، خاقان+' وب.
 چيخيشليق حال: سريگ+سه 'عسكر+دن؛ كوو+سه 'خلق+دن؛ ناق+سا 'آغاچ+دان' وب.
 شيرا يوغور موغولجاسى نين يۇنلوك و يئر ليك حاللارى بير فونكسيوندا ايشله ديلير.

سارى اويغور تور كچه سى اوچون اۇرنكلر: (چن زونگژن ۶۸-۶۳: ۱۹۸۵)

ييه ليك حال: يورك+نين 'يورك+نين' وب.
 تائير ليك حال: كلين + نى 'گلين+ى؛ ييناك+نى 'ياناق+ى/ينى'
 يۇنلوك حال: ازك+غه 'قارين+' ؛ گينگئل+غه 'كۇنول+ه؛ ايرك+غا 'فال+' وب.
 يئر ليك حال: يورك+ده 'يورك+ده؛ كيسه+ده 'كيشى+ده' وب.
 چيخيشليق حال: كلين+دن 'گلين+دن؛ گينگئل+دن 'كۇنول+دن؛ ايتتر+دن 'ايتلر+دن؛ گيوز+دان 'گۆز+دن' وب.

۶. سارى اويغور تور كچهسى و شيرا يوغور موغولجاسى نين سۇز ديزيمسل (سنتاكتيك) اۇزلىكلىرى

سۇز ديزىمى (سنتاكس) بۇلومونده اوچ تومجه (جمله) اۇرنك آلیناراق ايكي ديلين قارشىلاشديريلماسى گۇستريله جكدير. اۇرنكلر بونلاردير:

(الف) شيرا يوغور موغولجاسى: هكۇن-ى بئلتزىگ+يىنى تانيوسان بى گىنىي "او، قىزىن بيله زىگىنى تانىدى" (نوگترن ۲۷۴: ۲۰۰۳). بو اۇرنكده تانى- 'تاني'- فعلى تاثيرلىك حال تاملايىجىسى ايله ايشله ديلمىش. بو فعل سارى اويغور تور كچهسىنده ده تاثيرلىك حال ايله ايشله ديلير؛ سارى اويغور تور كچهسى: گو/او قىز قولاغىنى دانىپدرو.

(ب) شيرا يوغور موغولجاسى: تره بارمى-نى بو بودوماسا سئىن بائى "او، من دوشونديو بومدن داها ياخشىسىنى بىرىنى دوزه لىدى" (نوگترن ۲۷۴: ۲۰۰۳). بو اۇرنكده *بودو- 'دوزلت'- فعلى تاثيرلىك حال تاملايىجىسى ايله ايشله ديلمىش. بو فعل سارى اويغور تور كچهسىنده ده تاثيرلىك حال ايله ايشله ديلير؛ سارى اويغور تور كچهسى: مىسلر گونگزونى ياخشى قىلن "بىز ايشىمىزى ياخشى گۇرك" (گوو ۲۳۷: ۲۰۰۹).

(پ) شيرا يوغور موغولجاسى: بو خوازىغ-ان يىيلغايىگوه "چانتامى ايتىردىم! بو اۇرنكده يىيلغايى- 'ايتىر- 'فعلى تاثيرلىك حال تاملايىجىسى ايله ايشله ديلمىش. عىنى فعل سارى اويغور تور كچهسىنده ده تاثيرلىك حال تاملايىجىسى ايله ايشله ديلمكده دىر؛ سارى اويغور تور كچهسى: شوباونى باحدرو حىستده "چانتامى ايتىردى".

۷. سارى اويغور تور كچهسى و شيرا يوغور موغولجاسى نين قارشىلاشديرمالى سۇز وارلىغى

سارى اويغور تور كچهسى نين سۇز وارلىغىندا اسكى تور كچه دن گلن سوز جوكلرىن يانى سيرا چىنجه، سىنىتتىكجه، موغولجا و لاماجىلىق يولو ايله تىبىتجه سۇز جوكلر اۇنملى بىر يئر توتار. اۇزلىكله چىنجه سۇز جوكلر بو قونودا آنىلمايا دگر. بو آلىنما سۇز جوكلره سارى اويغور تور كچهسى ياپىم اكلىرى گتيريلهرك يىنى سۇز جوكلر ده تۇره ديلير، آلىنما سۇز جوكلرىن بىر بۇلومو چوخ اسكىيه، اسكى اويغور جا دۇنمىنه قدر گئدر: اسكى تور كچه لو 'اژدها' (> چىن. لونگ) < سارى اويغور تور كچهسى: لو ~ اولو؛ اسكى تور كچه نوم 'دينى) ياسا، قورال' («اسكى يونانجه. νομος) < سارى اويغور تور كچهسى: لوم.

موغولجا سۇز جوكلر: آقا 'اقابگ/ بۇيوك قارداش' > آقا؛ آمتان 'جانلى، ياراتىق' > آمىتان؛ جار 'مشك' > جاقار؛ جىگن 'اىششك' > اىلجىگن.

چىنجه سۇز جوكلر: تس'ون 'كند' > جون؛ هونگجون 'قىزىل اوردو' > هونگزون؛ جىفانگنا- 'قورتارماق' > ژىفانگ و تور كچه + لا-. (گنگ/ جارك ۲۱۲. س.) (اۆلمز ۳۷: ۱۹۹۶).

سارى اويغورجا تور كچه سينده بعضى اؤنملى بيجيم بيلگىسل (مورفولوژىك) آسانلاشديرمالار وار. اؤرنگين، منسوبيت اشارتلىر تكللىك و چوخلوق آراسيندا آيرىمجيليق ياراتمير و گونلوك دانىشمادا يالنىز اوچونجو شخص اكى وار: -(س)ه & -(ا) نك بوتون ديگر شخصلره (هاهن ۳۹۹: ۱۹۹۸).

سؤزجوكلرين تكللىك و چوخلوق اكلىرى: -لار، -لر، -نار، -نر، -تار، -تر، -دار ايشله دىليير، اؤرنك: آتتار 'اتلار'، ايتتار 'ايتلر'، عربنر 'عربلر'.

شيرا يوغور موغولجاسى نين موغولجا سؤزجوكلرى، 'باتى موغولجا' سؤزجوكلرى نين فونتيك واريانتلارى اؤزلىكلرى ايله اولوشماقدا دىر، اؤرنك: ويىي 'بىللمه شيشهسى'، هوجو 'كورك خطلى كوت'، خالاسين 'ياما'. ديگر اؤزلىكلرى موغول ايله اورتاقدىر، اؤرنك: ننگواسين 'يون'، گؤؤرؤ (گؤره) 'باشقا'. كىمى موغولجا سؤزجوكلر عىنى بيجيمده گؤرونورلر، اؤرنك: لابسىق 'يارپاق' (> نابسىن)، هونىس - 'اوچماق' (> نىس-)، قوسون 'سو' (> وسون)، تال - 'قويماق' (> تالى-). هم ده گؤرونوشده، تابو ايله ايلگىلى بعض بتمىسل (descriptive) آنلا تيملار موجوددور، اؤرنك: ناگ ناقوى 'سنباب' (كلمه كلمه سىنه: 'اچاج- ايت')، مالاگاسى 'توكو' (كلمه كلمه سىنه: 'بور كجو')، تولوخ خارا 'آي' (كلمه كلمه سىنه: 'توكلو قارا') (نوگترن ۲۸۳: ۲۰۰۳).

چىنجه نين اوخوللاردا ايشله دىلمه سىنه رغماً اؤلچونلو (استاندارد) ماندارين چىنجه سىندن يىنى اؤدونج آلىنانلار بؤلگه نين ديگر موغول و تورك لهجه لرى نين اولدوقجا آزدىر. يئرل (محللى) قوزئى - باتى ماندارين لهجه سىندن آلىنان سؤزجوكلر، بىيگى 'سوچا گونا'، كوئى 'چكىش'، فئىنىي 'سىمان' (اؤلچونلو ماندارين اوچون بئىزى، چوئى، شوئىنى) كىمى سؤزجوكلردىر. گئرى قالان يابانجى (خارجى) سؤزجوكلر اساساً توركجه و تىبتجه سؤزجوكلردن اولوشور. توركجه سؤزجوكلر قى

قىسماً سارى اويغور جادان قىسماً ده بلىرلننه بىلمه يىن ديگر قايناقلاردان گلير، اؤرنك: داد 'پاس'، حداى 'كىچىك'، سېغونگ 'سوغان'، اوو- 'اؤومك' مدح ائتمك. تىبتجه سؤزجوكلر ايسه يئرل آمدو لهجه لرى نين آلىنىمىش، اؤرنك: شنوگه 'يازى فيرچاسى'، غايارالا- 'اؤدونچله مك'، زاگالى 'انسان شكلى'.

چوخ سايدا كۆكو تانىنمايان و بلىرلننه بىلمه يىن سؤزجوكلر وار؛ بونلار يىر قىسمى سارى اويغور ايله اورتاقدىر. بونلار يىر بعضىسى تمل سؤزجوكلردىر: هانى - 'گئتمك'، لار 'كلمه'، بالا 'يومورتا'. ديگر كۆكو بىلىنمە يىن كلمه لر موغولجا ايله اورتاقدىر، اؤرنك: ژورا- 'قووالاماق'، سوئىس 'يىكى ايللىك ار كك كئچى'. شيرا يوغور موغولجاسى قارىشيق قانسو- گىنغايى دىللىرى ايله بعضى آنلامسال و/ويا ايشله وسل (كاربردى) دگىشمه لردە اورتاقدىر، اؤرنك: ارگن (> ايرگن 'انسانلار') اوچونجو شخص آدىلى (ضمير) كىمى ايشله دىليير و اژن (> بگ، بىر ار كك عنوانى) دؤنوشلو آدىل كىمى ايشله دىليير (نوگترن ۲۸۴: ۲۰۰۳).

۸. دگرلندیرمه (سونوج یثرینه)

تورکجه و موغولجا دیل صینیفلاندرمالاریندا عینی قروبا عایدیدیر. ایکی دیلین ده سوندان اکلهمه‌لی بیر دیل اولماسی، یاپیم و چکیم اکلرینده کی اوخشارلیقلار، آدیلاردا (ضمیر) و سۆز وارلیغیندا کی اورتاقلیقلار کیمی خصوصلارا آراشدیرماجیلاردا توخونولموشدور. تهلوکه آلتیندا اولان بو ایکی آلتایلی قروبون دیل، سوسیولوژی، آنتروپولوژی، فولکلور، وب. بعضی آلانلاردا اینجه‌لنمه‌سی گرکدیگی هرکسجه بیلینمکده‌دیر.

شوخت، دیل تماسیندان قاینقلانان دگیشیمین ائورنسل (جهان شمول) اولدوغو گۆروشونده‌دیر. بعضی دیل‌بیلیمچیلر ۱۸۸۴-دن بو یانا، دیل تماسی سونوجو دگیشیمین بیر دیلین بوتون سوپه‌لرینده چوخ ایشلک اولراق گۆرولدویونو دوشونمکده‌دیرلر. آنجاق، بو گۆروشه قارشى چیخانلار دا واردیر. بونلار، سۆز وارلیغی نین تمل سۆزجوکلری نین و چکیمله‌نن یاپی بیلگیسی نین دیل تماسیندان ائتکی‌لنمه‌یه‌جگی گۆروشونده‌دیرلر و تمل سۆزجوکلردن اولوشان سۆز وارلیغی ایله مورفولوژی نین دیل قوهوملوعونو تثبیت ائتمه‌ده ایپاوجو وئرن اۆگه‌لر (عنصرلر) اولدوغونو دوشونورلر. تمل سۆز وارلیغی و بیچیم بیلگیسی (مورفولوژی) بیر دیلین ان اسکی قایناغینا ال تاپمادا بیر میراثدیر (توماسون- کوفمان ۲: ۱۹۸۸).

شوخت، بایلی و مولهاوسلر بوتون دیل‌لرین تاریخینده بیر قاریشمانین اولاییله‌جگینی ساوونورلار. دیل‌لر آراسیندا ایکی فرقلی تماس شکل‌ی واردیر. بونلاردان بیرى آلینتی (borrowing) یولویلا، دیگرى ده آلت قاتمان (substratum) یولویلا تماسدیر (توماسون-کوفمان ۳: ۱۹۸۸). بواس و ساپیر ایکی دیل آراسیندا کی ژنتیک قوهوملوق سونوجو اوخشارلیقلار ایله تماس سونوجو اوخشارلیقلار اوزرینده دورموشلار. بواس، تاریخین درینلیگینده کی آلینما کلمه‌لردن قاینقلانان اوخشارلیقلارلا اورتاق کۆکن ندنی ایله گۆرولن اوخشارلیقلارین آبیرد ائدیلمه‌سی نین ممکن اولمادیغی گۆروشونده‌دیر. بونا قارشى ساپیر، بو ایکی فرقلی اوخشارلیق شکلینی هر زمان آبیرد ائده‌بیله‌جک بلیرگین یاپیسال فرقلی لیکلرین اولدوغونو ادعا ائدر. اونا گۆره بیر دیلین اوزئیس (سطحی) اۆگه‌لری، باشقا بیر دیله گنجه‌بیلر، آنجاق داها درین چردک اۆگه‌لر ژنتیک میراثدیر. ساپیرین "درین چردک" آدلاندرماسی مورفولوژیک بیر آنلام داشییر. مورفولوژی، اۆزلیکله چکیملی مورفولوژی داها ثابت‌دیر و دگیشیمه‌لره قارشى داها دایانقلیدیر. ساپیرین یانی سیرا مثیلتت، هویتز، سوادئش و هایمئس کیمی باشقا بیلیم آداملاری دا بو فیکیرده‌دیرلر (توماسون-کوفمان ۵: ۱۹۸۸).

تاریخدن بوگونه تورک-موغول ایلیشکیسی سورمکده‌دیر. اۆزلیکله چنگیزخان ایمپراتورلوعوندان سونرا بو ایلیشکی داها دا آرتمیشدیر. کیمی موغوللار تورکلشمیش، کیمی تورکلرسه موغوللاشمیشدیر. شیرا یوغور موغوللاری موغوللاشمیش بیر تورک قروبو اولراق بیلینمکده‌دیر. آلتای دیل وارساییمی (فرضیه) یا ژنتیک قوهوملوعونا اینانان باخیش آچیسى نین یا دا وارساییم قارشى اولان و قارشیلیقلى تماسلارین دوغوردوغو سۆزجوک آلیش وئریشیدن قاینقلانان بیر کولتور قوهوملوعونا اینانان گۆروشونون آلتای

تئوریسی اوچون بیر دورومون دگیشمه دیگینی گوسترمکده دیر و سونوجدا تورکلر و موغوللار قوهوم اولماسالار دا یوز ایللردیر قارشیلیقلی ایلشکی و ائتکیله شیمده (قارشیلیقلی تاثیر آلمان) اولان ایکی اولوس اولاراق بیلینمکده دیر.

۹. قایناقلار:

- آریز، ارکین (۲۰۰۲)، "ساری اویغور تورکلرینده گئسار دستانی اوزرینه"، چاغداش تورکلوک آراشتیرمالاری سمپوزیومو بیلدیریلیری، صص: ۱۳۹-۱۳۳.
- آغ آلداغ، صباح الدین (۲۰۰۰) "موغول دولتی"، تورکلر آنسیکلوپدیسی، ج: ۸، صص: ۲۶۵-۲۷۷، یئنی تورکیه یایینلاری، آنکارا.
- آق تپه، گولسون (۱۹۹۸)، ساری اویغور تورکجه سی نین تاریخی قارشیللاشتیرمالی سس بیلگیسی، آنکارا اونیورسیتیه سی سوسیال بیلیملر انستیتوسو چاغداش تورک لهجه لری و ادبیاتلاری آنابیلیم دالی، یایملا نامامیش یوکسک لیسانس تئزی، آنکارا.
- ابرهارد، و. (۱۹۹۶) چینین شمال قومشولاری (چئویرن: نعمت اولوغتوغ)، تورک تاریخ قورومو، آنکارا.
- اؤلمز، محمت (۱۹۹۶)، "ساری اویغورلار و ساری اویغورجا"، چاغداش تورک دیلی، س: ۹۸، صص: ۳۷-۳۱.
- اؤلمز، زوها (۲۰۰۳)، شجره تورکه گۆره موغول بویلاری، کبیکچ یایینلاری، ایستانبول.
- اؤزتورک، موثر (۲۰۰۲)، "چینجه دن تورک دیلیرینه گیرمیش اولان سؤزجوکلر"، نسخه، ایل: ۲، س: ۷، صص: ۱۸۹-۱۷۹.
- ارجیلانسون، احمد بیجان (۲۰۰۴)، باشلانغیچدان بیرمینجی یوز بیلا تورک دیلی تاریخی، آقچاغ یایینلاری، آنکارا.
- اکرم، ارکین (۲۰۰۷)، "ساری اویغورلارین کۆکنی"، مودرن تورکلوک آراشتیرمالاری درگیسی، ج: ۴، س: ۳، صص: ۱۸۰-۱۵۶.
- ارن، حسن (۱۹۵۰)، "سیبیریا تورک دیلیرینده موغول عنصرلاری"، تورک دیلی آراشتیرمالاری ایللیگی بلله تن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۴۳-۳۵.
- بنزینگ، ژ. (۱۹۵۷)، "آلتای فیلولوژیسی و تورکولوژی اتوتلرینه قیلاوز" (چئویرن: ثابت س. پایلی)، تورک دیلی آراشتیرمالاری ایللیگی بلله تن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۱۷۷-۱۳۱.
- تکین، طلعت (۱۹۷۶)، "آلتای دیللی تئوریسی"، تورک دونیاسی ال کیتابی، تورک کولتورونو آراشتیرما انستیتوسو، آی ییلدیز مطبعه سی، آنکارا.
- تمیر، احمد (۱۹۷۶)، "اورال-آلتای دیللی تئوریسی"، تورک دونیاسی ال کیتابی، تورک کولتورونو آراشتیرما انستیتوسو، آی ییلدیز مطبعه سی، آنکارا.
- تمیر، احمد (۱۹۸۹)، موغوللارین گیزلی تاریخینه گۆره چنگیز خان، کولتور باقانیلیغی یایینلاری، آنکارا.
- تمیر، احمد (۲۰۰۲)، "موغول (و یا تورک-موغول) خانلیغی"، تورکلر، ج: ۸، صص: ۲۶۴-۲۵۶، یئنی تورکیه یایینلاری، آنکارا.
- توغان، ایسن بیکه (۲۰۰۲)، "چینگیز خان و موغوللار"، تورکلر، ج: ۸، صص: ۲۵۵-۲۳۵، یئنی تورکیه یایینلاری، آنکارا.
- تونا، عثمان ندیم (۱۹۷۲)، "عثمانلیجادا موغولجا اؤدونچ کلیمه لر"، تورکیات مجموعه سی، ج: ۱۷، صص: ۲۵۰-۲۰۹.

تونا، عثمان ندیم (۱۹۹۲)، "آلتای دیللیرى تئوریسی"، تورک دونیاسی ال کیتابی. آنکارا، ج: ۱، سایى: آ-۲۳. جعفر اوغلو، احمد (۲۰۰۱)، تورک دیلی تاریخی، آلتا یایینلاری، ایستانبول.

چاغاتای، سعادت (۱۹۶۱)، "ساری اویغورلارین دیلی" تورک دیلی آراشتیرمالاری ایلیگی بللەتن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۳۷-۴۲.

چاندارلو اوغلو، گولچین (۱۹۶۷)، ساری اویغورلار و قانسو بۆلگەسى قبیله لری (۱۱-۹-جو عصرلر)، ایستانبول.

دورفر، گرهارد (۱۹۸۰-۱۹۸۱)، "تمل سۆزجوکلر و آلتای دیللیرى سورونو" (چئویرن: سمیح تئزجان)، تورک دیلی آراشتیرمالاری ایلیگی بللەتن. تورک دیل قورومو یایینلاری، صفحە: ۱۶-۱.

راشونیی، ل. (۱۹۷۱)، تاریخده تورکلوک، ت.ک.آ. یایینلاری، آنکارا.

سپولر، برتولد (۱۹۸۷)، ایران موغوللاری، تورک تاریخ قورومو یایینلاری، آنکارا.

عبدالله یف، علی اؤوست ذاکیر اوغلو (۱۹۸۷)، "آذربایجان-موغول دیل ایلیشکیلی" ، تورک دیلی آراشدیرمالاری ایلیگی بللەتن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۹-۱.

قارلوق، عبدالرشید جلیل (۲۰۰۶)، "ساری اویغورلارین تورکیه تورکلرینه قارشى توتوملاری"، مدرن تورکلوک آراشتیرمالاری درگیسی، ج: ۳، س: ۱، صص: ۱۵۳-۱۴۵.

قفس اوغلو، ابراهیم (۱۹۷۲)، تورک میلی کولتورو، اؤتوکن یایینلاری، آنکارا.

قایماز، زکی (۲۰۰۵)، "ساری اویغورجا آراشتیرمالارینا گنل بیر باقیش" ، فیکرت تورکمن آرماغانی، قان ییلماز مطبعەسى، صص: ۴۵۵-۴۵۱، ایزمیر.

قورقماز، زینب (۱۹۸۶)، "تورکچه ایله موغولجا آراسیندا اورتاقلاشان عنصرلار و موغولجانین تورک دیلی آراشتیرمالارینداکی یثری" ، تورک دیلی آراشتیرمالاری ایلیگی بللەتن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۵۲-۴۳.

گروسه، رۇنه (۱۹۹۹)، بوزقیر ایمپراتورلوغو (چئویرن: م. رشات اوزمن)، اؤتوکن، ایستانبول.

گولنوسوی، تونجر (۱۹۷۳-۱۹۷۴)، "آلتای دیللیرنده کی آقربالیق آدلاری اوزرینه نوتلار"، تورک دیلی آراشتیرمالاری ایلیگی بللەتن، تورک دیل قورومو یایینلاری، صص: ۳۱۸-۲۸۳.

موغوللارین گیزیلی تاریخی (۱۲۴۰)، چئویرن: احمد تمیر، تورک تاریخ قورومو یایینلاری، ۱۹۴۸.

ولادیمیرستوو، ب. ی. (۱۹۸۷)، موغوللارین اجتماعی تشکیلاتی (چئویرن: عبدالقادر اینان)، تورک تاریخ قورومو یایی، آنکارا.

Ehlich, K. (1994) "Communication Disruptions: On benefits and disadvantages of language contact", *Language Contact Language Conflict*. Martin Putz. Philadelphia, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

HAHN, R. F. (1998), "Yellow Uyghur and Salar", *The Turkic Languages*, editor: Lars Johanson and Eva A. Csato. London, New York: Routledge.

JOHANSON, Lars (2002), *Structural Factors in Turkic Language Contacts*, Curzon Press.

JOHANSON, Lars (2007), *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler* (çev. Nurettin Demir), TDK Yay., Ankara.

NUGTEREN, H. (2003), "Shira Yugur", *The Mongolic Languages*, Outledge, London and New York, s.265.

SINOR, Denis (1988), *The Uralic Languages*, E. J. Brill, Leiden-New York-Kobenhavn-Köln.

THOMASON, Sarah Grey-KAUFMAN, Terence (1991), *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford.

THOMSEN, Kaare (1985), "Sarı Uygurların Dili ve Salarca" (çev. İlhan Çeneli), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, TDK Yay., sayfa: 13-19.

TRASK, R.L. (1996), *Historical Linguistic*. New York: St Martin's Press.